

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЗИГРІЙ ОЛЬГА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 664.12

**ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН В
ІНТЕГРОВАНОМУ БУРЯКОЦУКРОВОМУ
ВИРОБНИЦТВІ**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Тернопіль – 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Тернопільському національному економічному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент УААН
Дудар Тарас Григорович,
Тернопільський національний економічний університет,
завідувач кафедри аграрного менеджменту і права

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Варченко Ольга Миронівна,
Білоцерківський національний аграрний університет,
завідувач кафедри маркетингу та фінансово-
комерційного управління

кандидат економічних наук, доцент
Сиротюк Ганна Володимирівна,
Львівський національний аграрний університет,
доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту

Захист відбудеться „23” квітня 2009 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д58.082.03 Тернопільського національного економічного університету за адресою: 46020 м. Тернопіль, вул. Львівська, 11, корпус 11, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського національного економічного університету за адресою: 46020 м. Тернопіль, майдан Перемоги, 3

Автореферат розісланий „20” березня 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук, доцент

М. П. Шаварина

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Розвиток ринкових відносин в Україні, активізація міжнародних економічних зв'язків щодо інтегрування національної економіки у світову, формування національної моделі господарювання, необхідної для підвищення ефективності аграрного виробництва, спроможного до кризової резистентності потребує розширеного відтворення інтегрованого бурякоцукрового виробництва. Становлення високопродуктивного конкурентоспроможного виробничого сегмента бурякоцукрового підкомплексу у своїй основі залежить від економічних, управлінських, організаційних, правових, соціальних мотивацій, які забезпечують економічний інтерес продукування благ. Фундаментальним аспектом вирішення цієї проблеми є формування раціональних економічних відносин.

Перехід бурякоцукрового виробництва до ринкових умов господарювання супроводжував занепад галузі. Внаслідок цього ринок цукру характеризується розбалансованістю і нерегульованістю у плані цінової стабільності, чутливістю пропозиції до цінових диспропорцій. Підтвердженням цього є низька ціна на цукор безпосередньо для виробників і водночас висока для споживачів.

Модернізація економічних відносин в умовах ринку повинна охоплювати нові підходи, вдосконалювати організаційні, управлінські, правові рішення щодо підвищення конкурентоспроможності інтегрованого виробництва, яке б забезпечило розробку дієвого комплексу захисної системи від кризових явищ. Ця проблема є недостатньо дослідженою і досить актуальною.

Дослідженню проблем формування економічних відносин в бурякоцукровому виробництві та визначенні ролі держави у їх функціонуванні в умовах реформування аграрного сектора України присвячені роботи вітчизняних вчених: В. Андрійчука, В. Бондаря, О. Варченко, С. Дусановського, А. Задворного, О. Зайця, Є. Імаса, Ю. Коваленка, М. Коденської, С. Мочерного, О. Олійника, В. Поплавського, М. Роїка, П. Саблука, Г. Сиротюк, С. Стасіневича, С. Федоренка, І. Федоровича, А. Фурси, В. Юрчишина, О. Шпичака, І. Яремчука, М. Ярчука та інші.

Водночас, в останні роки у наукових дослідженнях недостатньо висвітлюється прояв глибинної природи економічних відносин та механізмів їх функціонування з урахуванням напрямів розвитку у зв'язку з недосконалою діяльністю інтегрованого бурякоцукрового виробництва в умовах ринку. До цього часу існують розбіжності щодо визначення сутності економічних відносин, методики їхнього дослідження, систематизації чинників.

Якщо на державному рівні чимало проблем відрегульовано, то в ряді регіонів ці питання серйозно відстають у розвитку. Слід зазначити, що інструменти державного регулювання ринку цукру сприяли вирішенню назрілих проблем у галузі, однак реалізація їх суб'єктами господарювання відбувається не завжди однозначно. Насамперед, треба врахувати й те, що різні регіони України мають свої істотні, соціально-економічні та екологічні умови, які вносять суттєві корективи в здійснення економічної реформи.

Неоднозначність теоретичних і методичних засад формування економічних відносин в умовах ринку, їх недостатня обґрунтованість у вітчизняній літературі та практична значущість вищевказаних проблем на підприємствах зумовили актуальність теми, мету і завдання дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження проводилось відповідно до напрямків науково-дослідних робіт кафедри аграрного менеджменту і права Тернопільського національного економічного університету "Наукові основи формування нових економічних відносин між суб'єктами аграрного ринку і адаптації агропромислових формувань до ринкових умов" (державний реєстраційний номер 0106U000517), в межах якої автором виконано розділ "Напрями вдосконалення економічних відносин в інтегрованому бурякоцукровому виробництві".

Мета і завдання наукового дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретико-методичних аспектів функціонування і розвитку системи економічних відносин в інтегрованому бурякоцукровому виробництві, розробки науково-практичних рекомендацій щодо їх вдосконалення, які характеризують процес подолання суперечностей між суб'єктами господарювання в напрямі забезпечення конкурентоспроможної системи.

Для досягнення поставленої мети передбачено розв'язання таких завдань:

- поглибити теоретико-методичні засади сутності економічних відносин в інтегрованому бурякоцукровому виробництві;
- виявити основні причини спаду виробництва цукрових буряків і цукру та дослідити фактори зниження економічних показників діяльності інтегрованого об'єднання;
- визначити соціально-економічні важелі модернізації економічних відносин в інтегрованому бурякоцукровому виробництві;
- обґрунтувати методичні підходи щодо забезпечення дієвості державного регулювання ринку цукру в Україні;
- сформувати концептуальні засади поглиблення інтеграційних процесів у бурякоцукровому виробництві;
- змоделювати процес досягнення оптимальних обсягів виробництва цукросировини у заздалегідь сформованих сировинних зонах;
- сформувати організаційно-економічні засади щодо вдосконалення договірних відносин між всіма партнерами бурякоцукрового підкомплексу.

Об'єктом дослідження є виробничо-економічні взаємовідносини між виробниками цукросировини та переробними підприємствами.

Предметом дослідження є система економічних відносин, явищ та процесів, що їх формують, в інтегрованому бурякоцукровому виробництві в ринкових умовах.

Методи дослідження. Теоретичними засадами дослідження стали положення економічної теорії, сучасні теорії ринкової економіки, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, комплексний і системний підходи, що передбачають інформаційно-аналітичне забезпечення вирішення поставлених завдань.

У процесі роботи використано низку загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, взаємопов'язаних та послідовно застосованих у загальній логіці аналізу: діалектичний метод пізнання, наукової абстракції, індукції та дедукції, системний аналіз – для визначення стану бурякоцукрового виробництва у процесі функціонування аграрної економіки; статистико-економічний – як основа формування бази даних та виявлення закономірностей, резервів, факторів впливу на розвиток досліджуваного об'єкту; кореляційно-регресійний – для виявлення залежності виробництва цукру від чинників, що формують його рівень; прийоми абстрактно-логічного методу – для теоретичних узагальнень і формування висновків; системно-структурний аналіз – для оцінки стану переробних підприємств, розробки програми подальшого їх розвитку; розрахунково-конструктивний метод – для покращення економічного стану переробних підприємств та вдосконалення економічних відносин між всіма суб'єктами підприємницької діяльності.

Інформаційною базою дослідження служили наукова монографічна література, статті у періодичних виданнях, законодавчі та нормативні акти України, дані Державного комітету статистики України, Тернопільського обласного управління статистики, сільськогосподарських підприємств та цукрових заводів Тернопільської області.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у системному обґрунтуванні теоретичних засад і прикладних аспектів формування економічних відносин в інтегрованому бурякоцукровому виробництві в умовах ринкової трансформації. Дисертантом сформульовані такі основні твердження, що відображають його особистий внесок у розробку даної теми і виносяться на захист:

вперше:

- запропоновано оптимальні межі забезпечення ефективного функціонування партнерів інтегрованого об'єднання на основі застосування лінійної динамічної багатофакторної регресійної моделі, що сприятиме повному задоволенню споживачів регіону в цукрі;

удосконалено:

- трактування змісту категорії „економічні відносини”, яка характеризує організаційні, економічні, техніко-екологічні, соціальні, політико-правові відносини, що дозволять господарсько-правовим структурам спрогнозувати цивілізовані довготривалі партнерські відносини між суб'єктами ринку в процесі виробництва матеріальних і духовних благ та їх привласнення у всіх сферах суспільного відтворення (безпосередньо у виробництві, розподілі, обміні та споживанні);

- орієнтири щодо формування економічних відносин у бурякоцукровому виробництві в сучасних умовах господарювання, шляхом реалізації індивідуального підходу до кожного учасника інтегрованого об'єднання, що сприятиме погодженню інтересів держави, продуцентів, споживачів та партнерів по бізнесу в реалізації цукру на внутрішньому і зовнішньому ринках;

- інтегровану модель взаємовідносин між партнерами бурякоцукрового виробництва на основі отримання рівновеликого прибутку на авансовий капітал, включаючи вартість землі, що забезпечить еквівалентність обміну між суб'єктами господарювання та підвищення заінтересованості в розподілі кінцевого результату, в основі якого покладено нормативний метод контролю;

набули подальшого розвитку:

- теоретичні засади розвитку економічних відносин в інтегрованому бурякоцукровому виробництві, що містять в собі інструменти кризової резистентності;

- методика розподілу грошової виручки від реалізації товарної продукції, через визначення нормативних витрат на кожній стадії єдиного технологічного циклу, що створить справедливі партнерські взаємовідносини у інтегрованому виробництві.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці механізму формування економічних відносин в інтегрованому бурякоцукровому виробництві Тернопільської області в умовах ринку. Теоретико-методичні розробки, подані у дисертації, мають прикладний характер і можуть застосовуватися у практичній діяльності аграрних і переробних підприємств.

Головним управлінням агропромислового розвитку Тернопільської обласної державної адміністрації схвалені та прийняті до впровадження у бурякоцукровому виробництві області пропозиції щодо розвитку інфраструктури ринку цукру, забезпечення зростання сезонної тривалості роботи цукрових заводів, яке відводить загрозу спаду виробництва, розміщення виробництва цукрових буряків у природно-економічних зонах області, вдосконалення економічних відносин через розподіл на конкурсних засадах між бурякосійними господарствами обсягів вирощування цукрових буряків для виробництва цукру в межах квоти „А”, яка значною мірою відбиває прогнозну поведінку майбутнього цивілізованого ринку цукру (довідка № 9 – 18 – 02 від 09.02.2008 р.). ВАТ „Чортківський цукровий завод” прийняло до впровадження розроблені автором методичні підходи щодо стратегії розвитку економічних відносин із суб'єктами ринку цукрових буряків і цукру, які спрямовані на оптимізацію сировинних зон підприємства, економічне і правове урегулювання їх в умовах ринкового господарювання (довідка № 3 / 2611 від 21.12.2007 р.).

Окремі положення, що були обґрунтовані в дисертації, використовуються у навчальному процесі Тернопільського національного економічного університету при викладанні дисциплін „Економіка аграрних підприємств”, „Агропромисловий маркетинг” (довідка № 126 – 06 / 605 від 20.05.2008 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, викладені в дисертації, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використано лише ті ідеї та положення, які є результатом самостійного дослідження здобувача.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційної роботи обговорено та схвалено на науково-практичних конференціях: Науково-

практичній конференції ЧПБ ТДЕУ „Економіка України на початку ХХІ століття” (м. Чортків, 2005 р.); Третій Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених „Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті” (м. Тернопіль, 2006 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції „Теоретико-методологічні та практичні аспекти розвитку економіки України” (м. Чортків, 2006 р.); Другій Міжнародній науково-практичній конференції „Перспективныe разработки науки и техники – ’2006” (м. Дніпропетровськ, 2006 р.); Четвертій Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених „Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації” (м. Тернопіль, 2007 р.); П’ятій ювілейній Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених „Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації” (м. Тернопіль, 2008 р.).

Публікації. За результатами здійснених досліджень опубліковано 14 наукових праць, з яких 11 написано одноосібно, у тому числі вісім статей у фахових наукових виданнях і 6 – в інших, загальним обсягом 5,05 друк.арк. (з них особисто автору належить 4,61 друк.арк.).

Структура і обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 218 сторінок, з них основного тексту 188 сторінок. У дисертації подано 26 таблиць, 26 рисунків, 9 додатків. Список використаних джерел включає 247 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У першому розділі „**Теоретико-методичні засади формування економічних відносин в інтегрованому бурякоцукровому виробництві**” - досліджено економічний зміст і сутність економічних відносин; визначено соціально-економічні фактори впливу на їх формування; сформульовано підходи до дослідження економічних відносин, вдосконалено методику розвитку економічних відносин в інтегрованому бурякоцукровому виробництві в умовах розвитку ринкових відносин.

Сутність економічних відносин полягає в сукупності відносин між людьми у процесі виробництва матеріальних і духовних благ та їх привласнення в усіх сферах суспільного відтворення (безпосередньо у виробництві, розподілі, обміні та споживанні). Їхнє теоретичне узагальнення спрямоване на створення єдиної цілісної виробничої, економічної та управлінської систем для забезпечення ефективного використання природного, трудового, виробничого, інвестиційного потенціалів певної території та підвищення конкурентоспроможності інтегрованого бурякоцукрового виробництва. Однак існуючі економічні відносини між суб’єктами господарювання із плином часу можуть змінюватися. Це зумовлює те, що вони повинні постійно впроваджуватися у практику інтеграції сільськогосподарських і переробних підприємств з істотними змінами і адаптацією до наявного економічного середовища.

Позиція автора полягає у вдосконаленні трактування змісту категорії „економічні відносини”, тому що економічні відносини в бурякоцукровому виробництві - це сукупність організаційних, управлінських, економічних, техніко-екологічних, соціальних, політико-правових відносин, що дозволяють господарсько-правовим структурам спрогнозувати цивілізовані довготривалі партнерські відносини між суб'єктами ринку в процесі виробництва матеріальних і духовних благ та їх привласнення у всіх сферах суспільного відтворення (безпосередньо у виробництві, розподілі, обміні та споживанні) в напрямі забезпечення конкурентоспроможного інтегрованого бурякоцукрового виробництва.

Практика аграрних реформ сприяла перебудові всієї системи економічних відносин, яка охоплює виробництво продукції, розподіл і споживання її з регулюванням державою цих процесів. Лише формування й подальший розвиток ринку цукру мали усунути міжгалузеві суперечності між сільським господарством, переробною і харчовою промисловістю, торгівлею і споживачами та сформувати конкурентоспроможне виробництво. При цьому не слід забувати про минулі періоди розвитку бурякоцукрового комплексу, які окремими негативними результатами додали проблем.

Система економічних відносин репрезентує сучасний стан розвитку галузі суперечливістю: по-перше, умови ринкової економіки гальмують розвиток економічних відносин через трансформацію стосунків минулих періодів; по-друге, виникнення об'єктивних потреб у врахуванні колишнього розвитку, оскільки до нових умов господарювання бурякоцукрове виробництво виявилось неготовим.

Встановлено, що значний вплив на інтегроване бурякоцукрове виробництво мають організаційно-економічні відносини, які передбачають створення найкращих умов для скорочення усіх матеріальних потоків – від отримання цукросировини до випуску готової продукції та забезпечення безперервного обслуговування виробництва, підвищення і поліпшення використання виробничих потужностей підприємства. Виконання цих завдань можливе за умов організації виробничих потоків, що відповідає економічним факторам і зумовлює винятково важливу їхню роль для оптимальної побудови та ефективного функціонування виробничо-економічних систем загалом (рис.1).

Наявність економічних факторів бурякоцукрового підкомплексу АПК передбачає формування мети і завдань інтегрованого бурякоцукрового виробництва таким чином, щоб надати підприємствам ефективний напрям стратегії розвитку.

Доведено, що для врегульованого ринку цукру потрібен постійно діючий механізм забезпечення, підтримки збалансованості, динамічної рівноваги виробничих можливостей усіх сфер інтегрованого бурякоцукрового виробництва та попиту на нього. Запропоновано модель нових економічних відносин, стійких до кризової резистентності, які результативно впливатимуть на функціонування сільськогосподарських і бурякопереробних підприємств через дієві інструменти державного регулювання, а саме встановлення квот,

формування оптової торгівлі, гарантування рівня цін на цукросировину та цукор, вдосконалення сприятливої податкової та інвестиційної політики, активізація кредитно-фінансової системи тощо.

Рис. 1. Економічні фактори впливу на діяльність інтегрованого бурякоцукрового виробництва

З'ясовано, що законодавче регулювання ринку цукру в Україні здійснюється з використанням інструментарію, набутого у країн ЄС. Однак,

сформульований механізм не справив значного позитивного впливу на бурякоцукрове виробництво через порушення принципів системності, комплексності, диференційованості.

У другому розділі „**Системний аналіз розвитку економічних відносин у бурякоцукровому виробництві в умовах ринку**” – здійснено аналіз стану і системи економічних відносин у бурякоцукровому виробництві; визначено рівень їх впливу на ефективність та розвиток бурякоцукрового виробництва, стабільність ринку цукру; досліджено збалансованість економічних інтересів суб’єктів ринку з метою ефективного використання цукросировини.

Процес модернізації економічних відносин між суб’єктами господарювання з виробництва цукрових буряків і їх переробки неможливий без визначення інтегральної соціально-економічної ефективності роботи всього підкомплексу, оскільки потребує прийняття оптимальних рішень, які б забезпечили досягнення стратегічної цілі розвитку при оптимальних матеріальних і трудових витратах. Всі ці дії є факторами мікро- і макросередовища та повинні враховуватись при прийнятті управлінських рішень суб’єктами інтегрованого бурякоцукрового виробництва.

Врахування дії зовнішніх факторів та адекватне реагування на них дозволить суттєво підвищити прибутковість сільськогосподарських підприємств, покращити фінансовий стан, сформувати позитивний імідж на ринку, збільшити фінансові можливості. З огляду на це запропоновано новий підхід до вдосконалення економічних відносин між всіма партнерами виробничого процесу. По-перше, орієнтувати товаровиробників на одержання у достатніх обсягах високоякісної цукросировини та кінцевої продукції, на основі яких доцільно оцінювати результативність їх діяльності. По-друге, збалансувати всі сфери інтегрованого бурякоцукрового виробництва для досягнення еквівалентного обміну між ними.

Встановлено, що наявна практика застосування давальницької схеми взаємовідносин між бурякосійними господарствами і цукровими заводами негативно впливає на діяльність як цукровиробників, так і переробників та є стримуючим фактором у забезпеченні конкурентоспроможності галузі (табл. 1).

Дані табл. 1 дають можливість зробити висновок про збільшення частки переробленої сировини за давальницькою схемою, що супроводжується недотриманням грошових розрахунків, невідповідністю правових актів, прийнятих державними інституціями, які відображають пряму залежність переробників від постачальників сировини. Доведено, що значна частка виробництва цукрових буряків належить особистим підсобним господарствам населення (2002 - 2005 рр. – 41,1 %, 2006 р. – 23,7 %, 2007 р. – 23,8 %).

За 2002-2007 роки спостерігалось збільшення комерційних та посередницьких організацій, які, скуповуючи цукор, реалізували його за вищими цінами, одержуючи при цьому великі прибутки: за рахунок економії витрат обігу і за рахунок цін на ринку цукру, підвищуючи їх, провокуючи ажіотажний попит на цукор, а також визначаючи схему просування цукру по регіонах.

Таблиця 1

Динаміка реалізації і переробки цукрових буряків по давальницькій схемі у всіх категоріях господарств Тернопільської області, 1995 – 2007 рр.

Роки	Продаж цукрових буряків		Перероблено цукрових буряків з давальницької сировини		Частка цукрових буряків вивезених за межі області, %	Частка цукрових буряків ввезених в область, %
	всього, тис. т	частка від валового виробництва, %	всього, тис. т	частка до всієї кількості перероблених цукрових буряків, %		
1995	1857,4	92,4	-	-	-	-
2000	1047,5	87,1	787,6	68,8	-	-
2001	1491,4	94,9	922,7	61,5	-	-
2002	1093,2	90,8	996,2	90,5	14,2	13,5
2003	961,8	87,3	843,1	73,1	13,2	12,8
2004	1173,1	91,7	1058,4	79,5	13,3	13,8
2005	678,1	80,7	780,2	72,3	12,0	12,9
2006	1127,8	75,9	1106,7	62,5	21,7	11,4
2007	1445,7	77,8	1387,5	63,2	8,2	10,8

Негативний вплив на забезпечення розширеного відтворення у бурякоцукровому виробництві впродовж останніх років має постійне відставання темпів зростання цін на сільськогосподарську продукцію порівняно із промисловістю. Так, визначення цінового співвідношення доводить порушення номінального паритету, що значно звужує купівельну спроможність сільського господарства (2002 р. індекс номінального паритету становив 0,48, 2003 р. – 0,39, 2004 р. – 0,89, 2005 р. – 0,94, 2006 р. – 0,98, 2007 р. – 0,92), щодо можливостей інтенсивного розвитку.

Сучасний стан розвитку бурякоцукрової галузі характеризується економічною нестабільністю ринку цукру, посиленням конкуренції, недосконалістю взаємовідносин між учасниками інтегрованого ланцюга, погіршенням фінансового стану тощо, що вимагає активізацію державної підтримки, реалізація якої має здійснюватися за додержанням наступних принципів: адресність, своєчасність у повному обсязі виплат за умови виконання товаровиробниками зобов'язань, щодо результативності своєї роботи. Такий підхід забезпечив би ефективність, дієвість державної підтримки і сприяв би відродженню галузі.

Попит на цукор формується під впливом цілої низки факторів (рівня і співвідношення цін, величини інфляційних очікувань, природно-кліматичних умов, реальних потреб тощо), де найбільш вагому роль має купівельна

спроможність населення. Встановлено, що пропозицію цукру в Тернопільській області формують 37314 бурякосійних господарств і 8 цукрових заводів, які задовільняють потребу регіону. Однак для повного забезпечення пропозиції цукровмісної продукції виявлено найбільш важливі фактори та встановлено рівень їх впливу на виробництво кінцевої продукції.

Дослідження кон'юнктури ринку цукру дозволило використати розрахований за допомогою рівняння регресії коефіцієнт еластичності виробництва. Встановлено, що при збільшенні обсягів переробки цукрових буряків на 1 %, виробництво цукру зростає на 0,12 %. При збільшенні цукристості і урожайності на 1 % такі зміни становитимуть відповідно 0,09 та 1,98 %, що дає змогу спрогнозувати обсяги завантаження потужностей сировиною та конкурентоспроможність продукції товаровиробниками галузі.

Слід зазначити, що сільськогосподарські і переробні підприємства інтегрованого бурякоцукрового виробництва Тернопільської області характеризуються високою зношеністю основних засобів виробництва, застарілою технікою й технологією переробки, що здорожує кінцеву продукцію та робить її неконкурентоспроможною. Разом з тим, головною проблемою переробних підприємств цукрової галузі є низький коефіцієнт завантаженості, внаслідок дефіциту сировини, що не дозволяє повністю використати виробничі можливості переробної галузі. Коефіцієнт виробничих потужностей у 2003-2005 рр. складав 54,1 %, у 2006 р. – 71,2 %, у 2007 р. – 64,3 %. Коефіцієнт забезпечення сировиною у 2007 р. становив 45 %, тобто половину можливостей виробничих потужностей цукрових заводів.

При дослідженні впливу економічних відносин на ефективність бурякоцукрового виробництва виявлено відсутність динамізму і стійкості у діяльності всього бурякоцукрового виробництва.

Для створення об'єктивних передумов при веденні ефективної господарської діяльності бурякоцукрового виробництва запропоновано: розширити площі бурякосіяння для збільшення валового виробництва цукрових буряків у зоні кожного цукрового заводу до оптимальних обсягів, достатніх для забезпечення безперервної їх роботи 90 – 100 діб; довести до нормативного рівня втрат цукрових буряків у процесі зберігання, транспортування і переробки; удосконалити технологічні процеси з метою підвищення коефіцієнта вилучення цукру, а також оптимізації витрат фінансових і трудових ресурсів.

У третьому розділі „**Напрями вдосконалення економічних відносин в інтегрованому бурякоцукровому виробництві**” - внесено пропозиції щодо вдосконалення інтегрованої моделі як засобу підвищення ефективності роботи бурякоцукрового виробництва, стабілізації ринку цукру; визначено оптимальні обсяги виробництва цукру для повного забезпечення виробничих потужностей переробну сферу та запропоновано підходи для формування сировинних зон; розроблено заходи щодо вдосконалення договірних відносин між всіма партнерами інтегрованого бурякоцукрового виробництва.

Виходячи з того, що агропромислова інтеграція має різносторонній характер, запропоновано при встановленні взаєморозрахунків цукрових заводів із виробниками цукросировини розподіляти між партнерами грошову виручку від реалізації кінцевої продукції. При цьому можливе одержання однакової суми грошової виручки на гривню витрат, чи досягнення однакової рентабельності продажу, як в сільському господарстві, так і в переробному виробництві. За критерій такого розподілу доцільно брати нормативні витрати: сільськогосподарським виробникам – витрати на виробництво сировини та її доведення до місця переробки, цукровим заводам – витрати на переробку сировини, зберігання та реалізацію.

При формуванні стратегії розвитку економічних відносин такого інтеграційного процесу слід враховувати, що всі його учасники об'єктивно підходять до врахування якісних параметрів, зокрема цукристості коренів, що має вагомий вплив на економічну ефективність вирощування цукросировини. В результаті групування господарств за рівнем цукристості реалізованих цукрових буряків встановлено пряму залежність рівня цукристості від ціни їх реалізації (табл. 2).

Таблиця 2

Групування господарств за рівнем цукристості цукрових буряків реалізованих ВАТу „Чортківський цукровий завод”, 2007 р.

Показники	Групи господарств за рівнем цукристості реалізованих цукрових буряків, %			
	до 15,0	15,0-16,0	16,1-17,0	понад 17,1
Кількість господарств у групі	3	34	64	2
Середня цукристість, %	14,58	15,65	16,33	17,19
Посівна площа, га	34,2	165,4	635,5	329,5
Урожайність, ц /га	280,7	308,9	312,3	345,7
Собівартість 1 ц цукрових буряків, грн.	16,00	15,57	15,48	15,35
Реалізаційна ціна 1 ц, грн.	14,8	15,9	16,6	17,5
Прибуток (+), збиток (-), грн.:				
- на 1 га посіву	-264,5	98,2	338,7	700,1
- на 1 ц цукрових буряків	-1,2	0,33	1,13	2,13
Рівень рентабельності (+), збитковості (-), %	-16,5	6,3	21,9	45,6

Економічний аналіз засвідчує, що учасники інтегрованого об'єднання мають заінтересованість щодо підвищенні рівня цукристості коренів цукрових буряків, зниженні їх собівартості виробництва, що дозволить одержати більш високий рівень середньореалізаційних цін та підвищить економічну результативність цукрових заводів.

Для модернізації економічних відносин у бурякоцукровому виробництві запропоновано шляхи добровільної централізації ресурсів аграрних і

переробних підприємств для забезпечення виробництва високоякісного і конкурентоспроможного цукру. В основі цього повинна бути сформована регіональна міжгалузева асоціація цукровиробників, що буде добровільним об'єднанням аграрних підприємств на базі головного підприємства – цукрового заводу, за яким зберігається господарська самостійність і право юридичної особи, здатної забезпечити паритетні умови функціонування аграрних, переробних, сервісних, торгових та фінансово-банківських установ (рис. 2).

Рис. 2. Організаційна структура регіональної міжгалузевої асоціації цукровиробників

Створення регіональної міжгалузевої асоціації дасть змогу покращити економічні відносини у бурякоцукровому виробництві на основі сировинного забезпечення переробних підприємств через прямі і непрямі зв'язки між сільськогосподарськими товаровиробниками, посередниками і цукровими заводами. Такий підхід дозволить вдосконалити систему заготівлі цукросировини, скоротити тривалість періоду між виробництвом цукрових буряків та їх промисловою переробкою, оптимізувати відстані перевезення коренів тощо.

У результаті застосування економічних моделей обробки інформації запропоновано прогноз виробництва обсягів заготівлі цукросировини та виробництва цукру, який враховує не лише аналіз та динаміку обсягів зміни кількості заготівлі цукрових буряків, а й оцінку їхнього впливу на фінансову стабільність інтегрованого бурякоцукрового виробництва.

У моделі оптимізовано тривалість виробничого сезону, що забезпечить ефективність функціонування цукрових заводів. У результаті побудована двофакторна регресійна динамічна модель залежності періоду виробничого сезону в днях від обсягу заготовленої сировини, яка характеризує зв'язок між тривалістю роботи цукрових заводів та обсягом сировини, призначеної для переробки і подана у вигляді

$$Y = 27,127 + 0,022X + 6,574t.$$

Коефіцієнт множинної кореляції становить 0,693, коефіцієнт множинної детермінації - 0,481 або 48,1 %, що свідчить про наявність суттєвого зв'язку результативного і факторних показників. Критерій Фішера $F = 17,13$ значно вище відповідного критичного рівня (3,26 при $p = 0,95$).

Отримані оптимістичні та песимістичні варіанти моделі дають змогу встановити інтервали значень обсягів заготівлі цукрових буряків, обсягів виробництва цукру, цукристості коренів та собівартості 1 т цукру (табл. 3).

Таблиця 3

Фактичні показники і прогнозні розрахунки обсягів заготівлі цукросировини та виробництва цукру в інтегрованому бурякоцукровому виробництві Тернопільської області

Показники	2007 р.	Прогноз за оптимальним рішенням		Прогнозний показник оптимального рішення в % до фактичних показників 2007 р.	
		2010 р.	2015 р.	2010 р.	2015 р.
Урожайність цукрових буряків, ц/га	300,0	450,0	550,0	150,0	183,3
Обсяги заготівель цукрових буряків, в розрахунку на 1 цукровий завод, тис. т	251,2	313,1	354,4	124,6	141,1
Виробництво цукру, в розрахунку на 1 цукровий завод, тис. т	26,1	34,1	39,3	130,7	150,6
Цукристість цукрових буряків, %	15,7	18,0	19,5	114,6	124,2
Тривалість роботи, в розрахунку на 1 цукровий завод, діб	69	78	87	113,1	126,1
Собівартість 1 ц цукрових буряків, грн.	15,9	13,8	11,3	86,8	71,1

За сучасних умов не всі канали реалізації справляють позитивний вплив на сільськогосподарське виробництво та цукрові заводи. Тому важливо

розширити обсяги реалізації цукрових буряків за довгостроковими контрактами з виконанням двохсторонніх умов: формування обсягів реалізації цукрових буряків, які б відповідали мінімальним потребам, а ціни мають бути визначені заздалегідь. Оскільки довготривалі взаємовідносини відроджують прозорість, плановість, стабільність, господарську діяльність для усіх суб'єктів інтегрованого бурякоцукрового виробництва.

Проведені дослідження дають змогу запропонувати методичні підходи щодо вдосконалення договірних відносин між всіма партнерами через укладання на взаємоузгодженості сторін на виробництво і реалізацію продукції, надання послуг товаровиробникам і обґрунтування раціональних каналів реалізації цукру. Головним принципом виступає узгодженість інтересів бурякосійних господарств, цукрових заводів, держави і споживачів, які повинні здійснюватися економічними методами регулювання, що дозволило б сформувати стійку сировинну базу для кожного цукрового заводу та забезпечити ефективність виробництва.

За останні роки цукрові заводи області почали втрачати стабільність сировинних зон. На їхній стан, розмір витрат на переробку цукристих, обсяги одержання кінцевої продукції, втрати кількості та якості цієї продукції впливають організаційно-економічні фактори — кількість господарств-постачальників сировини, відстань перевезення, відповідність технологічним вимогам, тривалість періоду між виробництвом сировини та її промисловою переробкою тощо. Можливість синхронізації цих технологічних вимог забезпечить єдність інтересів у кооперуванні зусиль всіх учасників інтегрованого об'єднання, що дасть змогу впевнено прогнозувати свою виробничу і фінансову діяльність на маркетинговій основі, здійснювати модернізацію та реконструкцію матеріально-технічної бази.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні наведено теоретичне узагальнення й запропоновано нове вирішення проблеми щодо формування економічних відносин в інтегрованому бурякоцукровому виробництві. Основні результати дослідження дають підстави для таких висновків, що забезпечать реалізацію поставлених завдань:

1. Наукове узагальнення сутності економічних відносин в інтегрованому бурякоцукровому виробництві на даному етапі соціально-економічного розвитку вимагає розробки принципово нового організаційно-економічного механізму забезпечення прибутковості аграрних і переробних підприємств, у центрі якого повинен виступати інтерес виробника, споживача та держави.

2. Запропоновано новий підхід до вдосконалення економічних відносин в бурякоцукровому виробництві шляхом поєднань виробничо-технологічного й організаційно-економічного виробництва сировини та її промислової переробки. Об'єднання зусиль розрізнених, самостійно функціонуючих підприємств та організацій аграрного, промислового, інфраструктурного секторів економіки, що спрямовані на створення єдиної цілісної виробничої,

економічної та управлінської систем, забезпечують ефективне використання природного, трудового, виробничого, інвестиційного потенціалів суб'єктів господарювання.

3. На сучасному етапі формування раціональної системи економічних відносин, спроможної до кризової резистентності, виявлено факторний вплив мікро- і макросередовища. Врахування їхньої дії та адекватне реагування на них забезпечить гнучке пристосування товаровиробників до мінливих ринкових умов та використання їх фінансових можливостей, щодо забезпечення розширеного відтворення у всіх учасників інтегрованого бурякоцукрового виробництва.

4. Оцінка показників господарської діяльності інтегрованого бурякоцукрового виробництва свідчить про відсутність динамізму та стійкості, зростання залежності від зовнішніх джерел фінансування. Наслідком цього виступає необхідність у доповненні елементами державного регулювання питань щодо подолання диспаритету цін на сільськогосподарську і промислову продукцію, старіння матеріально-технічної бази, недостатність інвестиційного забезпечення, інноваційного оновлення техніко-технологічного потенціалу галузі тощо. На основі цього запропоновано модель нових економічних відносин, стійких до кризової резистентності, яка повинна ґрунтуватися на раціональному поєднанні ринкового саморегулювання та державного регулювання ринку цукру, що сприятиме повному задоволенню потреб споживачів у власній продукції, інтересів суб'єктів ринку та реалізації соціальних та екологічних проблем щодо забезпечення сталого розвитку сільськогосподарських підприємств регіону.

5. Основними заходами збільшення обсягів виробництва цукру, подальшого стабільного розвитку та підвищення ефективності цукрової галузі є виробництво якісної і в достатніх обсягах цукросировини для повного завантаження виробничих потужностей, проведенні модернізації та реконструкції наявних виробничих потужностей. Низький їх рівень (2003-2005 рр. складав 54,1 %, 2006 р. – 71,2 %, 2007 р. – 64,3 %) зумовлений різними причинами (зменшення обсягів вирощених і реалізованих цукрових буряків). На обсяги виробництва цукру суттєво впливає коефіцієнт забезпечення сировиною (у 2007 р. становив 45 %, тобто половину можливостей виробничих потужностей) цукрових заводів. На основі цього запропоновано вдосконалити технологічний процес з метою підвищення коефіцієнта вилучення цукру, оптимізувати витрати фінансових і трудових ресурсів, підвищити урожайність цукрових буряків, розширити зони бурякосіяння.

6. Обґрунтовано методичні підходи до розрахунку оптимальних обсягів виробництва цукру, що враховують оцінку техніко-економічних показників та відображають можливість відродження бурякоцукрового виробництва у вигідно сформованих сировинних зонах регіону та віднесення його до областей з більш високою урожайністю.

7. При формуванні стратегії розвитку економічних відносин запропоновано прогнозу модель розрахунку оцінки ефективності функціонування сукупності цукрових заводів у заздалегідь сформованих

сировинних зонах, що відображає потенційні можливості підприємства щодо використання всіх виробничих ресурсів і отримання позитивного економічного ефекту. Отримані варіанти моделі дають змогу встановити інтервали значень обсягів заготівлі цукрових буряків, обсягів виробництва цукру, цукристості коренів та собівартості 1 т цукру.

Вихідними умовами проведених прогнозних розрахунків стала необхідність забезпечення виробників цукросировини більш концентрованими обсягами виробництва цукрових буряків, а переробних підприємств – підвищення коефіцієнтів: забезпечення сировиною; використання виробничих потужностей.

8. Запропоновано методичні підходи щодо вдосконалення договірних відносин шляхом укладання угод між всіма партнерами інтегрованого бурякоцукрового виробництва, що дають змогу здійснити розрахунок коефіцієнтів обґрунтованості, напруженості договірних зобов'язань та їх виконання, які вплинуть на збалансованість сировинних ресурсів, їх переробки та зберігання.

9. Для усунення міжгалузевих суперечностей між господарськими суб'єктами бурякоцукрового виробництва запропоновано, організаційну структуру регіональної міжгалузевої асоціації цукровиків області, яка дозволить здійснити поєднання економічних інтересів всіх партнерів бурякоцукрового виробництва з метою досягнення стратегічної цілі розвитку при оптимальних матеріальних і трудових витратах.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у фахових виданнях

1. Дудар Т. Г. Розвиток бурякоцукрового підкомплексу на інноваційній основі / Т. Г. Дудар, О. В. Зигрій // Інноваційна економіка / За ред. д.е.н., проф. А.М. Стельмащука. – Випуск 1(13). – Тернопіль: Добрі справи, 2007. – С. 129-135. (Особистий внесок автора: проаналізовано внутрішній стан діяльності інтегрованого бурякоцукрового виробництва) (0,59).
2. Дудар Т. Г. Методологія дослідження бурякоцукрового підкомплексу АПК / Т. Г. Дудар, О. В. Зигрій // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: економіка. - № 19. - 2005. - С. 203-209. (Особистий внесок автора: досліджено методологію розвитку економічних відносин) (0,81).
3. Зигрій О. В. Аналіз використання можливостей експорту цукру українськими виробниками / О. В. Зигрій // Вісник ТДЕУ / За ред. д.е.н., проф. А.Ф.Мельник. – Випуск 2. – Тернопіль: Економічна думка, 2006. – С. 153-160 (0,56).
4. Зигрій О. В. Організаційно-економічні засади формування інтегрованого бурякоцукрового виробництва на інноваційній основі / О. В. Зигрій // Наука молода. – Т.: Економічна думка. Випуск 7. - 2007. – С. 14-17 (0,50).
5. Зигрій О. В. Проблеми формування економічних взаємовідносин сільськогосподарських підприємств на зовнішньому ринку / О. В. Зигрій//

- Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: економіка. - № 13. - 2002. – С. 117-119 (0,30).
6. Зигрій О. В. Регіональні проблеми розвитку буряківництва / О. В. Зигрій, В. Г. Кирич // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: економіка. - № 16. - 2004. – С. 214 – 217. (Особистий внесок автора: виявлено ряд економічних чинників, що гальмують розвиток буряківництва та запропоновано шляхи їх подолання) (0,36).
  7. Зигрій О. В. Теоретичні основи формування економічних відносин в умовах ринку / О. В. Зигрій // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: економіка. - № 18. - 2005. - С. 18-22 (0,60).
  8. Зигрій О. В. Фінансування підприємств АПК: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення / О. В. Зигрій // Збірник наукових праць: Випуск 13 / Відповідальний за випуск проф. С.І. Шкарабан. – Тернопіль: Економічна думка, 2004. - С. 135-139 (0,29).

Публікації в інших наукових виданнях

9. Зигрій О.В. Аналіз виконання договорів про поставку цукрових буряків сільгоспвиробниками цукровим заводам / О.В. Зигрій // Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: зб. тез доповідей Четвертої Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених Частина 1. - Тернопіль: Економічна думка, 2007. - С. 237-239 (0,15).
10. Зигрій О. В. Бурякоцукровий підкомплекс Тернопільщини в умовах ринкової трансформації економіки України: проблеми та шляхи стабілізації / О. В. Зигрій // „Економіка України на поч. ХХІ ст.”: матеріали науково-практичної конференції Чортківського інституту підприємництва і бізнесу Тернопільського державного економічного університету. – Чортків: Поліграфіст, 2005. – С. 86 – 90 (0,33).
11. Зигрій О. В. Вплив євроінтеграційних процесів на цукрове виробництво в Україні / О. В. Зигрій // Міжнародн. науч.-практ. конф., 30 листопада 2006г. Том 2. (Економические науки). – Днепропетровск: наука и образование, 2006. – С. 15-17 (0,17).
12. Зигрій О. В. Основи державного регулювання ринку цукру в Україні / О.В. Зигрій // Тези допов. Всеукр. наук. – практ. конф., 23 листопада 2006 р., – Тернопіль: Терно-граф, 2006. - С. 264-266 (0,17).
13. Зигрій О. В. Перспективи експорту цукру українським товаровиробником / О. В. Зигрій // Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: зб. тез доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених Частина 1. - Тернопіль: Економічна думка, 23-24 лютого 2006. - С. 60-62 (0,11).

14. Зигрій О. В. Проблеми сировинного забезпечення бурякоцукрового виробництва регіону / О. В. Зигрій // Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: зб. тез доповідей п'ята ювілейна Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених Частина 1. - Тернопіль: Економічна думка, 21-23 лютого 2008 р. - С. 189-192 (0,11).

АНОТАЦІЯ

Зигрій О. В. Формування економічних відносин в інтегрованому бурякоцукровому виробництві. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, 2009.

Дисертація присвячена розробці теоретичних і методологічних засад щодо формування економічних відносин в інтегрованому бурякоцукровому виробництві. Розкрито сутність та зміст категорії „економічні відносини”. Узагальнено соціально-економічні чинники формування економічних відносин та обґрунтовано засади державного регулювання ринку цукру в Україні та в країнах ЄС. Висвітлено методичні підходи до оцінки економічної ефективності виробництва і переробки цукрових буряків.

Здійснено оцінку стану і структури бурякоцукрового виробництва, проведено аналіз залежності виробництва цукру від досліджуваних показників.

Обґрунтовано пропозиції щодо збільшення обсягів виробництва цукру у досліджуваному регіоні, розширення сировинних зон та доведення строку цукроваріння до прогнозних показників.

Ключові слова: економічні відносини, цукор, цукрові заводи, бурякоцукрове виробництво, інтеграція, ефективність, договірні відносини, виробнича потужність.

АННОТАЦИЯ

Зыгрий О. В. Формирование экономических отношений в интегрированном свёклосохарном производстве. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Тернопольский национальный экономический университет, Тернополь, 2009.

В диссертационной работе исследованы теоретические и методологические основы относительно формирования экономических отношений в интегрированном свёклосохарном производстве. Раскрыта сущность и содержание категории «экономические отношения». Исследовано их экономическую сущность, которая проявляется в процессе производства, обмена и потребления товара и услуг. Реальное поведение экономических

отношений между людьми в производстве, распределении, обмене и потреблении товаров и услуг с течением времени может изменяться, поэтому нужно постоянно сверять теорию с имеющейся экономической средой. Однако методика их изучения не изменяется в течении десятилетий. Тем не менее, в каждом периоде развития его применение имеет свои подходы в зависимости от факторов внешней и внутренней среды.

Изучены вопросы государственного регулирования рынка сахара, которые показали, что не придерживаются минимальные цены на сахар, наблюдается необоснованный ввоз сахара-сырца тростникового, не выполняются установленные квоты. Положения Закона Украины «О государственном регулировании производства и реализации сахара» по смыслу не могут удовлетворить экономические интересы сельскохозяйственных товаропроизводителей, поскольку не регламентируют механизмы, направленные на преодоление спада и убыточности производства сахарной свеклы и сахара. Законодательное регулирование рынка сахара в Украине осуществляется с использованием инструментария, подобного к странам ЕС. Этот механизм не произвел положительного влияния на свеклосахарное производство в связи с отсутствием принципов системности, комплексности и дифференциации.

Анализ развития экономических отношений в свеклосахарном производстве свидетельствует о таких результатах исследования: установлено, что основной причиной диспропорций цен на сахарную свеклу есть низкая ценовая динамика. Следствием этого есть инфляция сельскохозяйственных предприятий и обусловленный неблагоприятный распределительный процесс; либерализация цен на сахар влияет на постоянное отставание темпов роста цен в сельском хозяйстве от промышленности; интервенционная цена выступает своеобразной гарантией для производителей, поскольку покрывает средние затраты производства. Такие интервенционные цены создают предпосылки для снижения себестоимости, повышение качества и конкурентоспособности сахара, который, в свою очередь, влияет на снижение интервенционной цены.

В процессе углубления общественного разделения труда сельское хозяйство не может самостоятельно обеспечить условия собственного воспроизведения и в большей мере зависит от перерабатывающей отрасли. В функционирующей ныне сахарной отрасли частично достигается реальное объединение сельского хозяйства и перерабатывающих предприятий. В результате этого производство сахарной свеклы, их транспортирование, переработка и реализация превращается в единый производственный процесс – производство и реализацию конечной продукции.

Предложено при установлении взаиморасчетов сахарных заводов с производителями свеклосахарного сырья распределять между партнерами денежную выручку от реализации конечной продукции. При этом возможно получение одинаковой суммы денежной выручки на гривну затрат, достижение одинаковой рентабельности продажи, как в аграрном, так и в перерабатывающем производстве. За критерий такого распределения целесообразно брать нормативные затраты: аграрным предприятиям – затраты

на производство сырья и его транспортирование к месту переработки, сахарным заводам – затраты на переработку сырья, сохранение и реализацию.

Изучение вопроса договорных отношений между партнерами свеклосахарного производства показало, что условия договора пересматриваются из года в год. При этом сахарные заводы несут потери, простаивают, что отрицательно сказывается на сахаристости свеклы и качестве сахара.

При современных условиях не все каналы реализации оказывают положительное влияние на сельское хозяйство и перерабатывающие предприятия. Поэтому нужно поднять значение и роль реализации продукции за государственными контрактами. При этом должны выполняться условия обеих сторон: объемы реализации должны отвечать минимальным потребностям, цены должны быть определены заранее, под контракт государство должно выдавать определенный аванс. Сахарная продукция, которая превышает размер государственного контракта, может реализоваться по любым другим каналам.

Возрождение свеклосахарного производства целесообразно начинать из восстановления межотраслевых формирований на основе взаимной выгоды. Предложено предусмотреть формирование региональных ассоциаций, способных обеспечить паритетные условия функционирования аграрных, перерабатывающих, сервисных и торговых предприятий, а также финансово-банковских учреждений.

Ключевые слова: экономические отношения, сахар, сахарные заводы, свеклосахарное производство, интеграция, эффективность, договорные обязательства, производственная мощность.

ANNOTATION

Zigriy O. V. The economic relations formation in the integrated beet - sugar manufacturings. - Manuscript.

Dissertation on the scientific degree of the economic sciences achievement on the speciality 08.00.04 - economy and management of the enterprises (according to the kinds of economic activities). - Ternopil National Economic University. Ternopol, 2009.

The dissertation is devoted to the development of theoretical and methodological bases concerning the economic relations in integrated sugar - beet manufacturing relations. The essence and the content of the category 'economic relations' are worked out. Socio-economic factors of the economic relations formation are generalised, sugar market's government regulation basis in Ukraine and in the EU countries are analysed. Sugar – beet manufacturing state and structure is estimated, the sugar producing dependence on the researched data are analysed.

Offers as to the increasing of sugar producing volumes in the researched region are substantiated. .

Key words: economic relations, sugar, sugar plants, sugar – beet manufacturing, integration, efficiency, contractual, capacity, income.